

UOT 321

A.N.Bəşirova
Azərbaycan Dillər Universiteti
bashirovaaida@mail.ru

BREXİT PROSESİNİN MEYDANA GƏLMƏSİNƏ TƏSİR EDƏN AMİLLƏR

Açar sözlər: Avropa İttifaqı, Britaniya, Brexit, integrasiya

Müasir dövrdə Avropa İttifaqı daxilində ən mühüm məsələ Böyük Britaniyanın ittifaqdan çıxması məsələsidir. Beynəlxalq münasibətlərdə bu proses Brexit adlanır. Brexit prosesi birdən-birə yaranmamışdır. Bu prosesin yaranmasının müxtəlif sosial-iqtisadi, siyasi və s. səbəbləri vardır. Məqalədə Brexit prosesinin meydana gəlməsinə təsir edən amillər araşdırılmışdır.

A.Н.Баширова

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ПРОЦЕССА БРЕХИТА

Ключевые слова: Европейский Союз, Британия, Брекзит, интеграция

В настоящее время самым важным вопросом в Европейском союзе является вопрос о выходе Великобритании из союза. В международных отношениях этот процесс называется Брекзит. Процесс Брекхита сформировался не внезапно. Возникновение этого процесса обусловлено различными социально-экономическими, политическими и другими причинами. В статье исследованы факторы, влияющие на формирование процесса Брекхит.

A.N.Bashirova

THE MAIN FEATURES AFFECTING THE FORMATION OF THE BREXIT PROCESS

Keywords: European Union, British, Brexit, integration

At present, the most important issue in the European Union is the issue of the UK's withdrawal from the union. In international relations, this process is called Brekhit. The Brekhit process did not emerge suddenly. The emergence of this process is due to various socio-economic, political and other reasons. The article explores the factors influencing the formation of the Brekhit process.

İkinci dünya müharibəsindən sonra aparıcı Avropa dövlətlərinin iqtisadi ineqrasiyası nəticəsində yaranan Avropa İqtisadi Birliyi tez bir zamanda iqtisadi güc mərkəzinə çevrilərək tədricən siyasi müstəvidə də beynəlxalq münasibətlər sisteminə təsir etməyə başladı. Avropa İttifaqının təşəkkülünə

aparan yolu bütövlükdə dünya tarixinin fenomenal hadisəsi hesab etmək olar. İnsanların, əmtəə və xidmətlərin, kapitalın azad hərəkəti ideyasını İttifaqın təməl prinsipləri kimi qəbul etməklə, Aİ regional əməkdaşlıq və inteqrasiyanın nümunəvi modelini yaratmağa nail oldu. 1993-cü ildə Maastrix müqaviləsinin imzalanması ilə artıq iqtisadi, ticari münasibətlərin dərin kök saldığı Avropa məkanında həm də regional siyasi birliyin əsası qoyuldu. Avropa İttifaqının baş tutması digər regionların ölkələrinə də beynəlxalq münasibətlər sistemində yeni inteqrativ proseslərin örnəyini təqdim etmək baxımından tarixi hadisəyə çevrildi. Təsədüfi deyildir ki, Avropa İttifaqının təsis olunmasından sonra Şərqi Asiyada, Afrikada, Cənubi Amerikada, eləcə də türk dövlətləri coğrafiyasında regional əməkdaşlığın dərinləşdirilməsinə yönələn regional birlik modelləri üzərində diskussiya və təşəbbüslər müntəzəm hal aldı. Lakin bu gün Avropa İttifaqına daxil olan dövlətlər və onların xalqları əvvəllər çox nikbinliklə təşviq edilən İttifaq coğrafiyasının genişlənməsinə, xüsusilə mövcud iqtisadi durumun perspektivinə skeptik yanaşmağa başlamışlar.

Bu gün İttifaqa üzv olan dövlətlərdə cərəyan edən hadisələrin, hərdənbir təzahür edən radikallaşma meyillərinin, bütövlükdə regionda baş verən proseslərin Avropa İttifaqı kimi nümunəvi regional birliyin dayaqlarını sarsıda biləcək qədər təhlükəli xarakter alması da diqqətdən yayına bilməz. Demək olar ki, istisnasız olaraq bütün Avropa ölkələrində vaxtaşırı baş verən etiraz nümayişləri, Avropa parlamentinə son seçkilərdə bəzi ölkələrdə ifrat sağçı qüvvələrin çox səs toplaması bütövlükdə Avropa cəmiyyətində inamsızlıq sindromunun mövcudluğunu əks etdirir. Avropa İttifaqı kimi unikal və konstruktiv bir qurumun belə bir durumla üzləşməsinin bir sıra siyasi, iqtisadi və sosial səbəbləri vardır. Avropa İttifaqı Maastrix müqaviləsinin imzalanmasından sonra üzv dövlətlərin bir çox suveren hüquqlarının Avropa İttifaqı təsisatlarına ötürülməsi prosesi başlandı. Avropa Parlamenti, Avropa Komissiyası, Avropa İttifaqı Şurası, Avropa Ədalət Məhkəməsi, Avropa Mərkəzi Bankı kimi dövlətüstü təsisatlar üzv dövlətlərin icra, qanunverici və məhkəmə səlahiyyətlərinin əhəmiyyətli bir qismini öz üzərinə götürdü [8, s.39].

Avropa İttifaqının coğrafi sərhədlərini genişləndirməyə başladığı 2004-cü ilə qədər qeyd olunan təsisatların fəaliyyəti ilə üzv dövlətlərin hakimiyyətləri arasında hər hansı ciddi fikir ayrılığı olmamışdır. Hətta Böyük Britaniyanın baş naziri T.Bleyer 1998-ci ildə “Müasir Britaniyanın xarici siyasətinin prinsipləri” adlanan proqram çıxışında qeyd edirdi ki, “Britaniya Avropanın mərkəzinə qayıdacaq və orada lider mövqe tutacaq” [4]. Göründüyü kimi, Britaniya rəsmi dairələri nəinki Avropa İttifaqından çıxmaq barədə düşünmürdülər, onlar hətta inteqrasiyanı daha da dərinləşdirmək və Avropada Britaniyanın mövqelərini gücləndirmək siyasətinə üstünlük verirdilər. Leyborist hökumətinin 1998-ci ildə qəbul etdiyi “Strateji Müdafiə Proqramında” Böyük Britaniyanın təhlükəsizlik və müdafiə siyasətinin bir sıra müddəalarına yenidən baxılırdı [1, s.82]. Lakin

məhz 2004-cü ildən sonrakı dövrdə Avropa İttifaqında baş verən siyasi proseslər fərqli istiqamətə yönəlməyə başladı. Üzv dövlətlərin Avropa İttifaqından ayrılmasına yönəlmiş ilk cəhd 2004-cü ildə Fransa və Hollandiya tərəfindən edilsə də, keçirilən referendumların nəticəsində hər iki dövlətin əhalisi ittifaqda qalmağa səs vermişdi [3].

2008-ci ildən başlayan ümumdünya maliyyə böhranı və böhranın Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrdə özünü kəskin şəkildə büruzə verməsi İttifaq tərkibində ciddi fikir ayrılıqlarının və ziddiyyətlərin yaranmasına səbəb olmuşdu. Avropa İttifaqının genişlənməsi zahirən sistemli proses kimi görünərsə də, yeni üzv dövlətlərin İttifaq daxilindəki siyasi və iqtisadi rolu qısa zaman kəsiyindən sonra müzakirə obyektinə çevrildi. Avropa İttifaqı üzv olmaq istəyən dövlətlər üçün nə qədər ilkin tələblər irəli sürsə də, həmin dövlətlər üzvlük statusu qazandıqdan az sonra onların bu tələbləri lazımınca yerinə yetirmədiyi üzə çıxmağa başladı. Macarıstan, Kipr, Bolqarıstan, Rumıniya kimi dövlətlərin üzvlüyü İttifaqın Almaniya, Böyük Britaniya, Fransa kimi həlledici üzv dövlətləri və onların vergi ödəyiciləri üçün artıq yük kimi qiymətləndirilir. Bu proses Avropa İttifaqının coğrafiyasının genişlənməsinə qarşı çıxışların, hətta İttifaqı tərk etmək barədə çağırışların ortaya çıxmasına səbəb olur. Avropanın iqtisadi cəhətdən güclü dövlətləri öz büdcə kəsirlərinin sürətlə artdığı bir məqamda iqtisadiyyatı zəif olan üzv dövlətlərə maliyyə yardımının ayrılmasına qəti şəkildə etiraz edirlər. Həm də belə bir vəziyyətin davamlı olub ənənəyə çevriləcəyi ehtimalları güclü dövlətlərin etirazçılıq ruhunu daha da artırır. Bu amil iki əsas ziddiyyətli məqamı ortaya çıxarır:

- Avropa İttifaqına yeni üzv olmuş dövlətlər gözləntilərinin əksinə olaraq regional integrasiyanın gətirdiyi üstünlüklərdən yararlanmaq imkanından tam istifadə edə bilmirlər.

- Həmin dövlətlər Avropa İttifaqının bir parçası olaraq iqtisadiyyatlarını stimullaşdırmaq üçün İttifaqın dayanıqlı iqtisadiyyata malik olan üzv dövlətlərindən lazım olan siyasi, iqtisadi, maliyyə dəstəyini almaqda çətinlik çəkirlər. Bu da öz növbəsində yeni üzv dövlətlərin hakim elitasında, eləcə də bütövlükdə cəmiyyətdə Avropa İttifaqına münasibətdə puç olmuş xəyallar effektini yaradır. Bununla yanaşı, bir zamanlar Avropa İttifaqının genişlənməsinə hər cür dəstək verəcəklərini bəyan edən əsas İttifaq üzvlərinin yeni üzv dövlətlərin problemlərinə soyuq münasibət göstərmələri bu məkanda qarşılıqlı etimad mühitinin zədələnməsinə gətirib çıxarır. Avropa İttifaqı regional iqtisadi integrasiya proseslərinin intensiv getdiyi məkan olduğuna görə İttifaq daxil olan ölkələrin iqtisadiyyatları bu integrasiya modelinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Bu hal avrozonaya daxil olan ölkələrdə daha aydın şəkildə özünü büruzə verir [2]. Belə ki, bir üzv ölkədə baş verən iqtisadi və maliyyə təlatümlərinin digər üzv dövlətlərə təsiri qaçılmazdır. Yalnız Avropa İttifaqına yeni üzv olmuş dövlətlər deyil, eyni zamanda İtaliya, Yunanıstan,

İspaniya kimi avrozonaya daxil olan dövlətlər də ciddi iqtisadi və maliyyə böhranı ilə üzləşdilər. Belə bir vəziyyət İttifaq daxilində onsuz da kövrək olan münasibətlərin zədələnməsi ilə nəticələndi. Avropa Mərkəzi Bankı İtaliya, İspaniya və Yunanıstana maliyyə yardımının göstərilməsinin ilkin şərti kimi sərt qənaət və büdcə restrukturizasiya tədbirlərini həyata keçirməyi təklif etmişdi. İtaliya, İspaniya və Yunanıstan hökumətləri tərəfindən büdcə islahatları adı altında həyata keçirilən tədbirlər isə cəmiyyət daxilində kəskin ziddiyyətlərin, narazılıqların yaranmasına səbəb oldu. Yunanıstan və İtaliya kimi dövlətlərin vətəndaşları düşdükləri ağır vəziyyətin əsas səbəbkarları kimi Avropa İttifaqının baza institutlarını və İttifaqın əsas idarəedici dövlətlərini günahlandırır. Həmçinin Avropa İttifaqının institutları, Almaniya və Böyük Britaniya mövcud iqtisadi-maliyyə problemlərini vaxtında aşkar etmədiklərinə və lazımlı tədbirlər görmədiklərinə görə Yunanıstan, İspaniya və İtaliya hökumətlərini günahlandırır. Üzv dövlətlər və Avropa İttifaqının institutları qarşılıqlı çıxan problemlərin həlli yollarını tapmaqda, qarşılıqlı ittihamlarla vəziyyəti daha da kəskinləşdirən təhlükəli siyasi xətt yürüdürlər. İqtisadi-maliyyə böhranının təsirlərini maksimum dərəcədə azaltmağa cəhd edən üzv dövlətlərdə artıq iqtisadi milliyətçilik anlayışı meydana gəlmişdi [7].

Böyük Britaniya və Almaniya dərin iqtisadi problemlərlə üzləşən üzv dövlətlərdən gələ biləcək təhlükənin qarşısını almaq üçün proteksionist siyasət həyata keçirməkdə maraqlı idilər. Bu dövlətlərdə hətta böhranlı ölkələrin vətəndaşlarına qarşı immiqrasiya qaydalarının sərtləşdirilməsi məsələsi gündəmə gətirilir. Avropa İttifaqının təməl prinsiplərindən olan insanların azad hərəkəti ideyası ilə açıq şəkildə təzad yaranırdı. Bir başqa səbəb Avropa İttifaqının genişlənməsini özlərinin prioritet istiqamətləri kimi qəbul edən dövlətlər bu gün tamamilə əksinə olaraq İttifaqın dayaqlarını sarsıtmağa meyilli siyasət yürüdürlər. Böyük Britaniya, Fransa, Almaniya kimi dövlətlərin hökumətləri öz siyasi hakimiyyətlərinin birtərəfli fəaliyyətlərini və nöqsanlarını örtmək üçün bütün məsuliyyəti bir təsisat olaraq Avropa İttifaqının üzərinə yıxmağa çalışırlar. Belə bir siyasətin yürüdülməsi qısamüddətli siyasi dividənt qazanmağa kömək edə bilər. 2013-cü ilin yanvar ayında Böyük Britaniyanın baş naziri David Kameron tərəfindən mühafizəkarların növbəti seçkilərdə qələbə qazanacağı təqdirdə İttifaqı tərk etmək və ya onun tərkibində qalmaq barədə referendum keçirəcəyini bəyan etməsi ölkəsinin uzunmüddətli maraqlarını təmin etməkdən daha çox Avropa İttifaqından narazı olan elektoratın səsini qazanmağa xidmət edirdi. Belə ki, Avropa İttifaqının qarşısına çıxan problemləri inkar etmək mümkünsüz idi. Ancaq bu problemləri əməkdaşlıq əsasında aradan qaldırmaq, siyasi həlli yolları axtarmaq əvəzinə Birliyi tərk etmək çağırışları Avropa dəyərlərinə qarşı edilən xəyanətdən başqa bir şey deyildi. Belə siyasi xətt uzunmüddətli perspektivdə uğurlu hesab oluna bilməz. Əksinə, İttifaq daxilində münasibətlərin gərginləşməsi Avropa

İttifaqının təməl prinsiplərinin sarsıdılması deməkdir. Bu prosesin separatçılığa aparıb çıxarmayacağına isə heç kim təminat verə bilməz.

Avropa Parlamentinə keçirilən seçkilər də Avropada radikallaşma tendensiyasının nə qədər təhlükəli xarakter aldığını tam aydınlığı ilə göstərir. Bu seçkilərdə Avropanın millətçi partiyalarının Avropa Parlamentində müəyyən həddə təmsilçilik əldə edəcəyi proqnozlaşdırılsa da, parlament yerlərinin əksəriyyətinin ultra-millətçi partiyaların nümayəndələri tərəfindən tutulacağını çoxları gözləməirdi. Lakin Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlər və Avropa İttifaqı institutları sanki gözləmədikləri nəticə ilə üz-üzə qaldı. Artıq bu gün Avropa Parlamentində 9 ultra-sağçı partiya təmsil olunmaqdadır. Neonasistlərdən tutmuş özlərini milli cəbhənin fədakar üzvləri adlandıranlara qədər Avropa üçün böyük təhlükə vəd edən bütün qüvvələrin Avropa Parlamentində təmsilçilik qazanması Avropa İttifaqının qayəsini təşkil edən regional inteqrasiya, bərabərhüquqlu tərəfdaşlıq, demokratiya, tolerantlıq kimi dəyərlərin aşınma mərhələsinə daxil olduğunu deməyə əsas verir [6, s.15]. Düşündürücü məqam isə Avropa vətəndaşlarının seçkilərdə məhz bu partiyalara həvəslə səs vermələridir. Belə ki, bir sıra üzv dövlətlərlə Avropa İttifaqı arasında qarşılıqlı münasibətlərdə dərinləşməkdə olan etimadsızlıq mühiti millətçi partiyaların daha çox səs toplanmalarının başlıca səbəbi kimi göstərilə bilər. Üzv dövlətlərin vətəndaşları həm öz hakimiyyətlərini, həm də bütövlükdə İttifaq strukturlarını getdikcə ağırlaşmaqda olan sosial-iqtisadi problemlərin əsas səbəbkarı hesab edirlər. Nəticədə, millətçi qüvvələr hakimiyyətə olan inamlarını itirdikləri üçün xalqın milli kimlik hisslərindən məharətlə istifadə edərək öz mövqelərini möhkəmləndirməyə nail olurlar. Proseslər bu formada cərəyan etməyə davam etdiyi təqdirdə millətçi partiyaların üzv dövlətlərdə şəriksiz aparıcı siyasi qüvvələrə çevriləcəyi aydın görünürdü. Bu isə həm Avropa İttifaqının, həm də uzun illər ərzində formalaşmış Avropa dəyərlərinin sonu demək idi.

Avropa İttifaqının Şurası tərəfindən qəbul edilmiş, Avropa İttifaqının 2020-ci ilə qədər əsas inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən Avropa 2020 inkişaf strategiyası güclənməkdə olan radikallaşma, millətçilik, dezinteqrasiya meyillərinin qarşısının alınmasına yönələn tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutmur. Son zamanlar Avropanın şərqində baş verən proseslər Avropa İttifaqının həm də siyasi təsisat kimi regionda tutduğu mövqeyi yenidən gündəmə gətirmişdi. Siyasi tənqidçilər Avropa İttifaqının Ukrayna ətrafında cərəyan edən hadisələrə yanaşma mövqeyinin yetərinə qətiyyətli olmaması və münasibətləri nizama salınması üçün malik olduğu siyasi təsir vasitələrindən səmərəli şəkildə istifadə etmədiyini qənaətləndirirlər. Ukrayna hadisələri Avropa İttifaqının vahid xarici siyasət xəttinin formalaşmadığının bariz nümunəsidir. Güclü hesab etdiyimiz üzv dövlətlər tərəfindən faktiki olaraq Avropada bir dövlətin coğrafi sərhədlərinin dəyişdirilməsinə qarşı kağız üzərində qalan bəyanatlardan və məhdud təsirə sahib sanksiyalardan başqa heç bir ciddi

addımlar atılmadı. Avropaya ən yaxın coğrafi məkanda baş verən və qlobal dünya düzəninə təsir edən hadisələrə qarşı Avropa İttifaqının vahid mövqə ortaya qoya bilməməsi bu regional birliyin kənar və qəfil təhdidlərə qarşı hazırlıqsız olduğunu sübut etdi. Belə bir dramatik vəziyyətdə Avropa İttifaqının təhlükəsizliyinin qarantı kimi çıxış edən NATO-nun hərbi blokdan daha çox siyasi təşkilat kimi davranması kənar təhdidlərə qarşı real müdafiə mexanizminin kifayət qədər təsirli olduğunu şübhə altına alır. Rusiyanın suveren Avropa dövlətinə – Ukraynaya qarşı açıq hərbi müdaxiləsi sanki sarsıntı keçirən və çaşqınlığa düşən Avropa İttifaqının Şərqi Avropaya və Rusiyaya münasibətdə bir-biri ilə uzlaşmayan ikili siyasətini üzə çıxardı. Krım hadisələrindən ruhlanan etnik azlıqların, eləcə də İtaliyada, İspaniyada, Böyük Britaniyada qatı millətçi qüvvələrin bu proseslərdən istifadə edərək Avropanın müxtəlif yerlərində qeyri-sabitlik yaratmaq təhlükəsi artıq reallığa çevrilə bilər. Nəticədə, separatçılıq meyilləri Avropanın mərkəzinə doğru irəliləyə bilər. Belə ki, Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlər İkinci Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə olduğu kimi, yaranmış problemləri aradan qaldırmaq məqsədi ilə səylərini birləşdirməkdənsə, hər biri ayrı-ayrılıqda özlərini düşünür və tək xilas olmağa çalışırlar. Müasir dövrdə Avropa İttifaqı vahid siyasi sistem kimi özünün nə əsas müttəfiqi olan ABŞ-yə, nə Avrasiya dövlətlərinə, nə daimi müharibə şəraitində olan İslam Şərfinə, nə də ümumiyyətlə, beynəlxalq birliyə münasibətində Vahid Avropa siyasətinin mövcud olduğunu iddia etmək mümkündür [9]. Baxmayara ki, Avropa siyasətində belə bir sistemli yanaşma, təxminən on il bundan qabaq daha aydın sezilirdi. Avropa İttifaqına üzv dövlətlər arasında İttifaqdaxili ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasına, getdikcə genişlənməkdə olan radikallaşma meyillərinin qarşısının alınmasına yönəlmiş vahid siyasət konsepsiyasını hazırlayaraq onun gerçəkləşdirilməsinə ciddi ehtiyac hiss olunmaqdadır.

Bütün bu proseslər sonda Britaniya hakim dairələrini daha ehtiyatlı siyasət aparmağa və Avropa İttifaqı ilə münasibətlərə yenidən baxmağa məcbur etdi.

Buna aşağıdakı amillər də təsir göstərdi:

1. Suverenlik. Hesablamalara görə, Aİ üzv müddətində Britaniya qanunlarının 14-17%-i Aİ-yə üzv olmasından irəli gəlirdi. Eyni zamanda hökumətin təxminlərinə görə, Britaniyanın qəbul etdiyi böyük iqtisadi təsirə malik olan qanunların 50%-nin mənşəyi Aİ-nin qanunvericiliyinə dayanırdı. Bu növ qanunlar isə kənd təsərrüfatı və balıqçılıq üçün subsidiyalar, ətraf mühit, nəqliyyat sövdələşmələri və digər bu kimi sahələri əhatə edir. Səlahiyyətlərin azalmasına baxmayaraq, Britaniya hökumətinin Aİ Nazirlər Şurasının təkliflərinə qarşı səs vermək və hətta onları veto etmək hüququ var idi. Ancaq bütün üzv dövlətlər kimi Britaniya da Avropa Ədalət Məhkəməsinə tabe olmaq məcburiyyətində idi. Breksit tərəfdarları verilmiş

bütün səlahiyyətlərin ölkəyə qaytarılmasını tələb edirdilər. Onların fikrincə, yalnız belə olan təqdirdə, ada dövləti əzəmətini qoruyub saxlaya bilər.

2. Miqrasiya. Aİ-nin fundamental müddəalarından biri olan azad hərəkət etmə İttifaqı daxilində yaşayan insanların hər hansı bir ölkəyə sərbəst daxil olmasına və orada işçi kimi qalmasına icazə verir. Britaniya Avropanın vahid bazarına daxil olmaq üçün azad hərəkət haqqında qanuna tabe olmaq məcburiyyətində idi. 1995-2015-ci illər ərzində Krallığa gəlmiş miqrantların sayında 3 dəfə artım qeydə alınmışdı. 2015, 2016-cı illərdə Britaniyada digər Aİ ölkələrindən gəlmiş miqrantların sayı 3 milyon olub. Digər ölkələrdən fərqli olaraq Krallığa gəlmiş miqrantlar yüksək təhsilli və ixtisaslı olması ilə seçilir. Bu onlara həm dövlət, həm də özəl sektorda təmsil olunmağa imkan verir. Təbii ki, miqrantların həm ölkə iqtisadiyyatına, həm də dövlət xərclərinə təsiri çoxdur. Bəzi Breksit tərəfdarları yaranan təsirlərin neqativ olduğunun və gələcəkdə iş yerlərini ələ keçirməsinin ölkə ərazisində əmək haqlarının azalmasına və təhsil, səhiyyə kimi vacib ictimai xidmətlərin artan tələb qarşısında yüklənməsinə səbəb olduğu qənaətində idilər.

3. Təhlükəsizlik. Şengen sisteminin fəaliyyət göstərməsi son illərdə digər ölkələrdə olduğu kimi, Britaniyada da təhlükəsizliklə bağlı narahatlıqları artırmışdır. İŞİD terror qruplaşmasının son vaxtlarda Avropada həyata keçirdiyi silsilə terror hadisələri və Avropa vətəndaşlığını daşıyan minlərlə şəxslərin İraq və Suriyada terrorçu qruplar daxilində müharibələrdə iştirak etməsi ciddi problemdir. Digər tərəfdən, 2011-ci ildən etibarən Suriyada başlayan vətəndaş müharibəsinə görə yaşayış yerlərini tərk edən və bu günədək Avropaya üz tutan qaçqınlar Şengen zonası ölkələrinin təhlükəsizliyinə mənfi təsir göstərmiş və hətta bəzi üzv dövlətlər Avropa Komissiyasının təklifi ilə müvəqqəti sərhəd nəzarəti məntəqələri yaratmışdılar.

Bütün bu amillərin Britaniya cəmiyyətində yaratdığı rezonansın nəticəsi olaraq 2015-ci ilin may ayında keçirilən parlament seçkilərində Brexit tərəfdarı olan siyasi partiyalar – Böyük Britaniyanın İstiqlal Partiyası, Britaniya Milli Cəbhəsi, Britaniya Milli Partiyası və digər sağçı millətçi təşkilatlar qalib gəldi. 23 iyun 2016-cı il tarixində keçirilən referendumda Şotlandiya və Şimali İrlandiya əhalisinin 62 %-i Avropa İttifaqının tərkibində qalmağa səs versələr də, səsvermənin ümumi nəticələrinə əhalinin 48,1 %-i Avropa İttifaqı tərkibində qalmağa, 51,9 %-i isə İttifaqı tərk etməyə səs verdi [9].

Bütün bu amillərin yekunu olaraq, Avropa İttifaqı daxilində sosial-iqtisadi və siyasi ziddiyyətlərin dərinləşməsi və millətçilik meyillərinin inkişafı sonda Böyük Britaniyanın Avropa İttifaqından ayrılması ilə nəticələndi.

ƏDƏBİYYAT

1. *Həmidov S.S.* Avropa İttifaqında siyasi inteqrasiya prosesləri və Azərbaycan. Bakı, 2009, 271 s.
2. Brexit: Ekonomide 'şok senaryosu' devrede. https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2016/06/160624_brexit_ekonomi
3. *Topaloğlu Gökçe.* Avropa Birliginden ayrılma hakkı ve brexit süreci. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/980865>
4. *Громко А.А.* Внешняя и оборонная политика Великобритании в свете иракского кризиса. <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshnyaya-i-oboronnaya-politika-velikobritanii-v-svete-irakskogo-krizisa>
5. Brexit: Six months on, The UK in a Changing Europe, s. 18, <http://ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2016/12/Brexit-Six-months->
6. Brexit: voter turnout by age. <https://www.ft.com/content/1ce1a720-ce94-3c32-a689-8d2356388a1f>
7. Let THREE MILLION MORE into the UK:George Osborne admits to migrant surge if we stay in EU. /18 April 2016/ - <https://www.thesun.co.uk/archives/politics/1134369/let-three-million-more-the-uk-george-osborne-admits-to-migrant-surge-if-we-stay-in-eu>
8. *Nicola Sturgeon:* Skottish parliament could block Brexit. / 26 June 2016 / <http://www.theguardian.com/politics/2016/jun/26/Nicola-sturgeon-new-scottish-referendum-brexit>
9. Scotland could be at heart of Brexit negotiations, says Scottish secretary. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-36784529>

Redaksiyaya daxil olub 16.08.2022